

Jahon Iqtisodiyotida Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH)Ning Barqaror O'sishni Ta'minlash Va Global Ekologik Muammolar Yechishdagi O'Rni

Olimov Abror Axadjon O'G'Li¹

Annotatsiya: Mazkur maqolada Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarining jahon iqtisodiyotidagi roli, barqaror o'sishni ta'minlash va global ekologik muammolarni hal etishdagi ishtiroki tahlil qilinadi. MDH davlatlari iqtisodiy hamkorlik, ekologik barqarorlik va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali global iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shuningdek, maqolada ekologik muammolarni bartaraf etish bo'yicha hamkorlik dasturlari va ularning natijalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: MDH, jahon iqtisodiyoti, barqaror o'sish, ekologik muammolar, xalqaro hamkorlik, innovatsion texnologiyalar.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi moliya-kredit tizimi mamlakat iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, uning barqaror ishlashi iqtisodiy o'sish va investitsiyaviy jozibadorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Moliya-kredit tizimi orqali pul-kredit siyosati yuritilib, biznes va aholi uchun qulay moliyaviy sharoitlar yaratiladi. Shu bilan birga, tizim oldida bir qator muammolar ham mavjud bo'lib, ular kredit resurslarining yetarlicha taqsimlanmasligi, bank tizimining islohoti, moliyaviy texnologiyalarni joriy etish va investitsion muhitni yaxshilash masalalariga bog'liqdir.

Bugungi kunda O'zbekiston bank-moliya tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish va raqamli texnologiyalarni tatbiq etish yo'nalishida muhim qadamlarni amalga oshirmoqda. Shu sababli, mazkur maqolada moliya-kredit tizimining asosiy muammolari, ustuvor yo'nalishlari va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, tizimni takomillashtirish bo'yicha kreativ amaliy takliflar ilgari suriladi[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Jahon iqtisodiyotida MDHning barqaror o'sishni ta'minlash va global ekologik muammolar

1. Global ekologik muammolar va ularning yechimlari

Atmosfera ifloslanishi. Muammo: Havo sifati yomonlashishi, issiqxona gazlarining ko'payishi va inson salomatligiga zarar yetkazishi.

Yechim: Yashil energiya manbalariga o'tish (quyosh, shamol, gidroenergetika), sanoat chiqindilarini filtrlash va elektromobillarni keng joriy etish.

Iqlim o'zgarishi. Muammo: Global haroratning ortishi, qurg'oqchilik va ekstremal ob-havo hodisalarining ko'payishi.

Yechim: Uglerod emissiyasini kamaytirish, karbon neytrallik dasturlarini yo'lga qo'yish, ekologik toza texnologiyalarni qo'llash.

Suv resurslarining tanqisligi. Muammo: Ichimlik suvi yetishmovchiligi, suv ifloslanishi va yer osti suvlarining kamayishi.

¹ "International School of Finance Technology and Science" instituti "Biznes boshqaruvi kafedrası" o'qituvchisi
labror@bk.ru

Yechim: Suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, kanalizatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va yomg'ir suvini qayta ishlash.

O'rmonlarning kesilishi. Muammo: Biomuhitning buzilishi, kislorod ishlab chiqarish kamayishi va hayvonot dunyosining yo'qolishi[2].

Yechim: O'rmonlarni qayta tiklash dasturlarini joriy etish, noqonuniy daraxt kesishni nazorat qilish va ekologik ta'limni rivojlantirish.

Tuproq degradatsiyasi va cho'llanish. Muammo: Qishloq xo'jaligi yerlarining hosildorligi pasayishi va cho'llanish jarayonining kuchayishi.

Yechim: Yashil belbog'lar yaratish, tomchilatib sug'orish texnologiyalaridan foydalanish, tuproq unumdorligini oshirish uchun ekologik toza o'g'itlar qo'llash.

Plastik va qattiq chiqindilar muammosi. Muammo: Plastik chiqindilarning ko'payishi va biologik parchalanmasligi natijasida atrof-muhitga zarar yetishi.

Yechim: Biologik parchalanadigan materiallarga o'tish, chiqindilarni qayta ishlash tizimini kuchaytirish va aholi o'rtasida ekologik xabardorlikni oshirish.

Biologik xilma-xillikning kamayishi. Muammo: Hayvonlar va o'simliklarning yo'qolishi, ekotizimlarning buzilishi.

Yechim: Qizil kitobga kiritilgan turlarni himoya qilish, milliy bog'lar va qo'riqxonalarni kengaytirish, noqonuniy ov va brakonerlikka qarshi kurash.

Okean va dengizlarning ifloslanishi. Muammo: Neft to'kilishi, plastik chiqindilar va kimyoviy moddalar suv ekotizimlariga zarar yetkazishi.

Yechim: Dengiz va okeanlarni ifloslantiruvchi manbalarni nazorat qilish, qirg'oq hududlarida chiqindilarni qayta ishlash tizimini joriy etish[3].

Radioaktiv chiqindilar va yadroviy ifloslanish. Muammo: Yadroviy chiqindilarning xavfsiz saqlanmasligi va radiatsiya xavfining ortishi.

Yechim: Ekologik xavfsiz saqlash texnologiyalarini rivojlantirish, yadroviy chiqindilarni qayta ishlash va xavfsiz joylashtirish.

Shahar va sanoat ekologiyasi muammolari. Muammo: Shaharlarda smog, transport ifloslanishi va sanoat chiqindilarining ko'payishi.

Yechim: Ekologik toza transportni rivojlantirish, yashil hududlarni kengaytirish va sanoat korxonalarida ekologik texnologiyalarni joriy etish.

Ushbu muammolarni hal etishda MDH davlatlari xalqaro ekologik hamkorlikni kuchaytirishi, innovatsion texnologiyalarni qo'llashi va yashil iqtisodiyotga o'tishi muhim ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekiston va umuman MDH davlatlarining barqaror iqtisodiy o'sishi global ekologik muammolarni hal etish bilan chambarchas bog'liq. Ushbu muhokama bo'limida mavjud muammolarning kelajakdagi yechimlari bo'yicha istiqbolli yo'nalishlar va amaliy ishlar keltiriladi.

1. Moliya va iqtisodiy mexanizmlar orqali ekologik muammolarni hal qilish

Yashil obligatsiyalar va ekologik kreditlar: O'zbekiston bank tizimida ekologik loyihalar uchun maxsus kredit dasturlarini joriy etish. Masalan, qishloq xo'jaligida suvni tejovchi texnologiyalarni joriy qiladigan fermerlarga imtiyozli kredit berish.

Ekologik soliq tizimi: Atrof-muhitga zarar yetkazuvchi korxonalarga qo'shimcha soliq joriy qilish, ekologik toza mahsulot ishlab chiqaruvchilarga esa soliq imtiyozlari berish.

2. Qishloq xo‘jaligida ekologik yondashuvlar

Sho‘rlanishga qarshi texnologiyalar: Orolbo‘yi hududida sho‘rlangan yerlardan foydalanish uchun sho‘rga chidamli o‘simliklarni ekish, yer unumdorligini oshirish dasturlarini amalga oshirish.

Organik qishloq xo‘jaligi: Kimyoviy o‘g‘itlar va pestitsidlar o‘rniga tabiiy vositalardan foydalanish, organik mahsulot eksportini rivojlantirish.

Tuproq unumdorligini oshirish: Chopiq va mulchalash texnologiyalaridan foydalanish orqali tuproqning tabiiy unumdorligini saqlash[4].

3. Suv resurslarini boshqarish va ekologik muhofaza

Suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish: Masalan, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida tomchilatib sug‘orish tizimlarini barcha fermer xo‘jaliklarida majburiy qilish.

Daryo va suv havzalarini muhofaza qilish: Amudaryo va Sirdaryo havzalarida chiqindilarni kamaytirish bo‘yicha qat‘iy choralar ko‘rish, ifloslantiruvchi korxonalarni jarimaga tortish.

Ichimlik suvi ta‘minotini yaxshilash: Qishloq hududlarida quduq va artezian suv tizimlarini rivojlantirish, ichimlik suvini tozalash inshootlarini modernizatsiya qilish.

4. Havo sifatini yaxshilash va transport ekologiyasini rivojlantirish

Shahar transportini tartibga solish: Yirik shaharlarda jamoat transportini modernizatsiya qilish, shaxsiy avtomobillardan foydalanishni kamaytirish uchun velosiped va piyoda yo‘laklarini kengaytirish.

Yashil hududlarni ko‘paytirish: Har bir shahar va tuman ma‘muriyati yiliga kamida 100 ming tup daraxt ekishi majburiyatini olishi.

Sanoat chiqindilarini kamaytirish: O‘zbekistonning yirik sanoat zonalarida ekologik monitoring tizimini joriy etish va havo sifatini doimiy nazorat qilish.

5. Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish

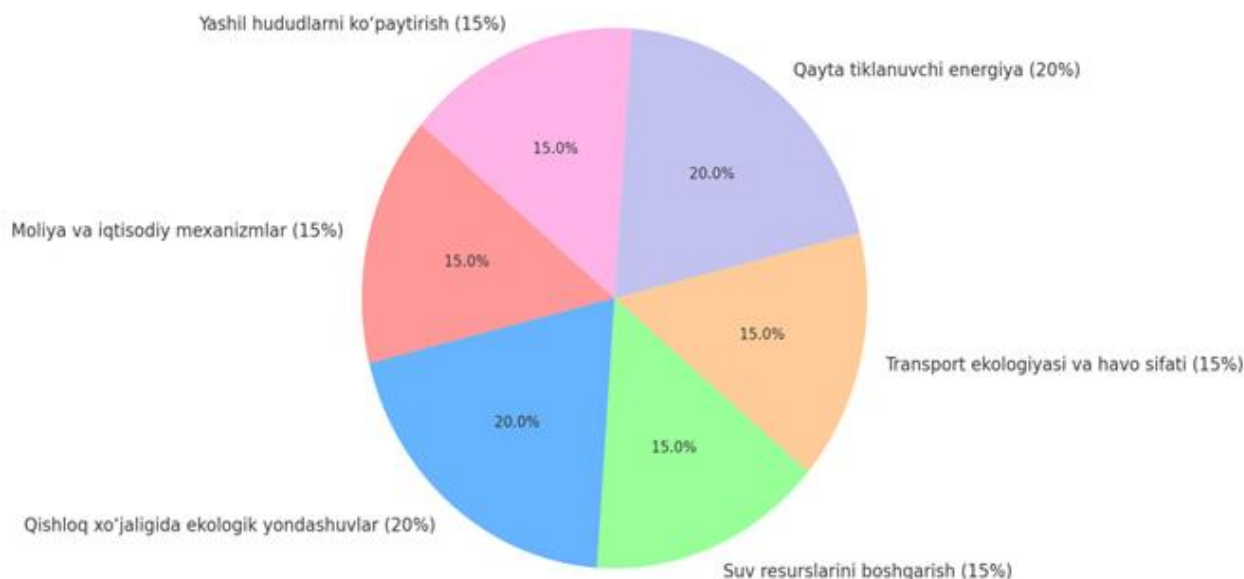
Mahalliy energiya loyihalarini rivojlantirish: Har bir qishloq xo‘jaligi korxonasi yoki yirik fermer xo‘jaligi o‘zining kichik quyosh yoki shamol stansiyasiga ega bo‘lishi talab qilinishi mumkin[5].

Isrofgarchilikka qarshi dasturlar: Yirik shaharlarda energiyani tejash bo‘yicha rag‘batlantiruvchi dasturlarni yo‘lga qo‘yish. Masalan, elektrni tejovchi lampalarga o‘tgan oilalarga kommunal to‘lovlar bo‘yicha chegirmalar taqdim etish.

Ushbu istiqbolli ishlar O‘zbekiston va MDH davlatlarining ekologik barqarorligini ta‘minlashga yordam beradi. Har bir taklif amaliy harakatlar orqali iqtisodiy va ekologik muhitni yaxshilashga qaratilgan bo‘lib, ularni hayotga tatbiq etish mamlakat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

Barqaror iqtisodiy o'sish va ekologik muammolarni hal qilish taqsimoti

Grafikda kelib chiqib, quyidagi fikrlarni bildirish mumkin:

1. Qishloq xo'jaligida ekologik yondashuvlar (20%) – Eng katta ulush qishloq xo'jaligidagi ekologik muammolarni hal qilishga ajratilgan. Bu mantiqan to'g'ri, chunki O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida qishloq xo'jaligi muhim rol o'ynaydi. Sho'rlanish, suv tanqisligi va organik dehqonchilik kabi masalalar dolzarb bo'lib, ularni hal qilish muhim ahamiyat kasb etadi.
2. Qayta tiklanuvchi energiya (20%) – Bu yo'nalish ham katta e'tiborni talab qiladi. O'zbekiston quyosh energiyasidan foydalanish bo'yicha katta salohiyatga ega. Shamol va quyosh energiyasini keng joriy qilish orqali iqtisodiy samaradorlik va ekologik barqarorlik oshiriladi.
3. Moliya va iqtisodiy mexanizmlar (15%) – Yashil obligatsiyalar, ekologik kreditlar va soliqlar kabi iqtisodiy vositalar ekologik muammolarni hal qilishda samarali bo'lishi mumkin. Biroq, bu yo'nalishning ulushi biroz kamroq, chunki boshqa sohalar ham muhim.
4. Suv resurslarini boshqarish (15%) – Orolbo'yi hududidagi ekologik inqiroz, ichimlik suvi tanqisligi va tomchilatib sug'orish tizimlarini keng joriy qilish ushbu sohaning dolzarbligini ko'rsatadi. Suv resurslarini samarali boshqarish bo'yicha kelajakda aniqroq choralar ishlab chiqilishi zarur.
5. Transport ekologiyasi va havo sifati (15%) – Shaharlarda transportdan chiqadigan zararli gazlarni kamaytirish uchun jamoat transporti va ekologik toza transport vositalarini rivojlantirish muhim. Bu nafaqat ekologik jihatdan, balki sog'liq uchun ham katta foyda keltiradi.
6. Yashil hududlarni ko'paytirish (15%) – Daraxt ekish va yashil maydonlarni kengaytirish orqali shaharlardagi ekologik muammolarni kamaytirish mumkin. Yashil hududlar shahar mikroiklimini yaxshilash bilan birga, insonlar uchun qulay yashash muhitini yaratadi.

Grafikda aks ettirilgan taqsimot ekologik muammolar va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Yashil iqtisodiyotga o'tish va ekologik muammolarni hal qilish uchun har bir yo'nalishga mos ravishda strategik chora-tadbirlar ishlab chiqish lozim[6].

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi moliya-kredit tizimi va ekologik muammolar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, barqaror iqtisodiy o'sish va ekologik muvozanatni ta'minlash uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

Ekologik barqaror iqtisodiy modelga o'tish – Iqtisodiy rivojlanish atrof-muhitni muhofaza qilish tamoyillariga asoslanishi kerak. Shu maqsadda yashil obligatsiyalar va ekologik kreditlar joriy qilinishi lozim.

Qishloq xo'jaligida ekologik yondashuvlarni rivojlantirish – Sho'rlanishga qarshi kurashish, organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish va tuproq unumdorligini oshirish kelajak uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Suv resurslarini samarali boshqarish – Suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish, ichimlik suvi sifatini yaxshilash va daryolarni muhofaza qilish ekologik muammolarni kamaytirishga yordam beradi.

Havo sifatini yaxshilash va transport ekologiyasini rivojlantirish – Shaharlarda jamoat transportini modernizatsiya qilish, avtomobil harakatini tartibga solish va sanoat chiqindilarini kamaytirish orqali ekologik muhitni yaxshilash mumkin.

Qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tish – Quyosh va shamol energiyasini keng qo'llash orqali energiya tejamkorligini oshirish va ekologik muvozanatni saqlash mumkin.

Yashil hududlarni ko'paytirish – Shahar va tumanlarda daraxt ekish hamda yashil maydonlarni kengaytirish orqali iqlim o'zgarishining oldini olishga hissa qo'shish lozim.

Ushbu yo'nalishlarni amaliyotga joriy etish orqali O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlash va ekologik muammolarni samarali hal qilish mumkin bo'ladi. Mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasida ekologik va iqtisodiy omillarni uyg'unlashtirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdukarimov I., Murodov Sh. "O'zbekiston iqtisodiyoti va moliya tizimi" – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
2. Karimov A. "Barqaror rivojlanish va ekologik muammolar" – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Usmonov X., Raximov B. "Ekologiya va tabiiy resurslardan foydalanish" – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2021.
4. Yo'ldoshev D. "Moliya-kredit tizimi va innovatsion rivojlanish" – Toshkent: Moliyachi, 2022.
5. Shodmonov Sh., Qurbonov R. "O'zbekiston iqtisodiyotining barqarorligi va uning istiqbollari" – Toshkent: Iqtisodiy fanlar akademiyasi, 2023.
6. Norboyev U. "Tabiiy resurslar va ekologik muhofaza" – Toshkent: Ekosan, 2020.

